

strani delavstva, kot s strani delodajalcev.

Zahteva po uzakonitvi minimalnih delavskih mezd je končno prišla v finančni zakon za leti 1936/37. Po tem zakonu je dobil minister za socialno politiko pooblastilo, da lahko po odobritvi ministrskega sveta in posvetovanju z delavskimi in podjetniškimi zbornicami z uredbo predpiše minimalne mezde v zvezi z obveznim sklepanjem kolektivnih pogodb, pomirjevanjem in razsodništvom in da lahko odreja stranke za sklepanje kolektivnih pogodb. Uredba je izšla 12. februarja 1937 in v moči te odredbe je 31. julija ban Dravske banovine določil minimalne mezde. V času poravnalnega postopka, ki je bil obvezen in ga je na prvi stopnji vodilo pristojno okrajno glavarstvo, je bila vsaka stavka in seveda izprtje (lockout), prepovedana in kazniva. Poravnan postopek je bil lahko zelo dolg in ga je bilo možno tudi zavlačevati. Če pa bi sprti stranki prepustili rešitev spora razsodniškemu odboru, je bil sklep razsodišča brezpogojno obvezen za obe strani in delavstvo v nobenem primeru ne bi smelo stavkati še ves čas veljavnosti sklepa, ki je dobil vlogo kolektivne pogodbe, to je najmanj 6 mesecev. Razsodniški odbor so sestavljali član, ki ga je imenoval ban, in najmanj po dva zastopnika vsake stranke. Za delavce v državnih, banovinskih in občinskih podjetjih je bil arbitražni postopek obvezen in niso imeli pravice do stavke. Kršitev te uredbe, npr. stavka pred in med pomirjevalnim postopkom, ali nespoštovanje odločbe razsodniškega odbora, je bilo kaznivo. Vsak delavec, ki bi v navedenem času stavkal, bi bil kaznovan z denarno kaznijo od 100 do 500 din (petdnevna do enomesečna mezda nekvalificiranega delavca) ali z zaporom do 30 dni.

Ta uredba je prinesla novo kvaliteto v skle-

panje kolektivnih pogodb. V tarifnem delu niso bile kolektivne pogodbe več povsem avtonomne. Uredba z določenimi minimalnimi mezdami je dobila značaj oktroirane okvirne kolektivne pogodbe, saj je natančno določala tudi izplačevanje raznih dodatkov in prejemkov v naravi (tovarniško stanovanje, kurjava in razsvetljava v njem, hrana pri delodajalcu). Posebnih koristi delavstvo od tega ni imelo, ker je bilo z minimalnimi mezdami izhodišče prenizko postavljeno, rastoča inflacija pred drugo svetovno vojno je naredila svoje, česar tudi novo določanje minimalnih mezd leta 1940 ni odpravilo, pa tudi za posamezne stroke posebno določanje mezd ni bilo zadostno in je bilo treba mezde korigirati z druginjskimi dokladami.

V povojni družbenopolitični ureditvi Jugoslavije ni bilo več razlogov za sklepanje kolektivnih pogodb, ker se delovno razmerje ni več jemalo za dvostransko; delavci so prevzeli oblast v svoje roke in niso bili več delojemalci, zato so Enotni sindikati delavcev in nameščencev Jugoslavije januarja 1946 sklenili, da se preneha nadaljne sklepanje kolektivnih pogodb. Kolektivne pogodbe so ostale kot instrument urejanja delovnih razmerij le za delavce v zasebnem sektorju; vendar so te kolektivne pogodbe izgubile večino klasičnih značilnosti (prostovoljnost sklepanja, avtonomija strank glede vsebine ipd.).

LITERATURA

Dr. Nikola Tintič, Razvoj kolektivnog ugovora u Jugoslaviji, Zagreb 1951; — dr. Stojan Bajić, Uredba o minimalnih mezdah, kolektivnih pogodbah, poravnavanju in razsodništvu, Ljubljana 1937; — dr. I. Kun, Kolektivni ugovor u teoriji i praksi, Zagreb 1940.

OSEBNI FOND IVA PIRKOVIČA V SAMOSTANU PLETERJE

BORIS GOLEC

Ime Iva Pirkoviča v zgodovinarski srenji ni ne širše znano ne posebej priznано. Pred šestimi leti umrli Šentjernejecan je bil vse svoje življenje predvsem nadvse plodovit publicist, večš opazovalec, zapisovalec in avtor številnih raziskovalnih pobud. Po širini zanimanja se je mogel meriti z njim le redkokateri sodobnik, saj se je Ivo Pirkovič kljub zavratni bolezni, ki ga je še v mladih letih za vselej prikovala na invalidski voziček, posvečal najrazličnejšim strokam, od zgodovinske, arheološke, filološke pa vse do ekološke problematike,

teoretične fizike in matematike. Kar zadeva zgodovino, ga je mogoče šteti med ljubiteljske zgodovinarje, takšne, ki se iz razumljivih razlogov neprofesionalnosti ne ravna jo ravno po strogih cehovskih pravilih in merilih. S tem pa nikakor ni mogoče trditi, da niso nekatere njegove objave v strokovnem časopisju vredne pozornosti in upoštevanja.

Ob smrti v jeseni 1985 je Pirkovičeva dokumentarna zapuščina ostala pri družini, ki je vrsto let skrbela za težkega bolnika. Vedoč, da se v metrih nakopičenega gradiva skriva še

marsikaj neobjavljenega, se je za njegovo pridobitev kartuziji Pleterje zavzel njen nekdanji prior pater Janez Drolc. S posredovanjem sorodnikov Iva Pirkoviča je samostan končno v jeseni 1990 prevzel celotno ustvarjalčevo dokumentarno zapuščino v posest in upravljanje. Na pobudo Pirkovičevga tovariša Jožeta Pence in prof. dr. Petra Vodopivca s Filozofske fakultete v Ljubljani smo jo v dneh od 12. do 23. februarja 1991 uredili in inventarizirali študentje zgodovine Matjaž Bizjak, Sašo Geržina in jaz. Rezultat dvotedenskega dela v Pleterjah je 45 strani obsegajoč inventar, ki je v kserokskopirni obliki na voljo uporabnikom v naslednjih ustanovah: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani, Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu, Dolenjski muzej v Novem mestu in Belokranjski muzej v Metliki. Objava nekaterih poudarkov iz inventarja osebnega fonda Iva Pirkoviča v Kroniki naj služi predvsem kot informacija širšemu krogu zgodovinarjev oziroma uporabnikov ustvarjalčevega zbranskega dokumentarnega in originalnega arhivskega gradiva.

Historiat ustvarjalca

Publicist in krajevni zgodovinar Ivo Pirkovič se je rodil 26. junija 1909 v družini podeželskega obrtnika v Šentjerneju na Dolenjskem. Po šestletni osnovni šoli v domačem kraju je obiskoval novomeško gimnazijo in se leta 1928 vpisal na elektrotehniški študij v Ljubljani. Kljub šibkemu zdravju se je vsa gimnazijska in študentska leta vzdrževal sam, obenem pa bil politično aktiven in zaradi levčarskih nazorov od oblasti nemalokrat preganjan. Ko je leta 1935, pri šestindvajsetih letih usodno zbolel zaradi kroničnega revmatizma z ankilozo obeh kolkov, se je za vedno odrekel študiju in se vrnil v rojstni kraj. V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil kmalu po okupaciji, čakal nato v novomeškem zaporu poldrugo leto na sodni proces, od tam pa je ob kapitulaciji Italije odšel s tremi vozovi zaplenjenega italijanskega divizijskega arhiva v partizane. Na osvobojenem ozemlju v Beli Krajini je deloval od začetka leta 1944 pri novoustanovljenem Znanstvenem inštitutu pri SNOS-u, dokler ga niso jeseni istega leta poslali s posebnimi nalogami v osvobojeno južno Italijo. Od novembra 1944 do maja 1945 je bil najprej v Bariju tiskovni poročevalec, nato pa kratek čas do julija 1945 tiskovni ataše pri jugoslovanskem odposlaništvu v zavezniškem Svetovalnem svetu za Italijo.

Po vrnitvi v domovino je stalno živel v Ljubljani, kjer je zaradi 100-odstotne invalidnosti služboval do upokojitve leta 1965 bolj

formalno kot strokovni uslužbenec republiških političnih organov. Sicer pa je z občudovanja vredno marljivostjo in sebi lastno vztrajnostjo publiciral in zbiral gradivo z najrazličnejših področij. Do zadnjega predan delu je umrl 11. novembra 1985.

Historiat, vsebina in ureditev fonda

Pirkovičev osebni fond je nastajal triinštirideset let, od pomladi 1942, ko je začel v preiskovalnem zaporu pisati dnevnik, pa domala do smrti. Celotno predvojno gradivo in bogato knjižnico je namreč uničila vojna vihra. O originalnem in reproduciranem dokumentarnem gradivu iz časa 2. svetovne vojne lahko sklepamo, da je prišlo v Pirkovičeve roke le deloma pred osvoboditvijo, dobršen del pa šele po letu 1945, o čemer pričajo mestoma ohranjeni dokumenti. Velika večina fonda je plod ustvarjalčevega dela, pa tudi zbirateljske dejavnosti.

Fond je po arhivski obdelavi urejen deloma provenienčno, deloma pa smo se morali glede na neurejenost in heterogenost vsebine odločiti za pertinenčno načelo. Celotna ureditev je tematska z decimalnimi signaturami, ki predstavljajo kombinacijo tehnične in arhivske enote v obliki mape in v nekaterih primerih tudi ovoja.

Po stopnji obdelave bi mogli razdeliti fond na tri dele. Neenotnost obdelave gradiva sta nam narekovala dva razloga. Prvič gre za precejšnjo količino gradiva, ki ga je že Pirkovič sam namenil na odpad. Drugič smo sklenili odbrati in popisati gradivo, ki ima po našem mnenju večji pomen za strokovno javnost. Tako so podrobno popisani vsi ustvarjalčevi izvirni teksti v tipkopisu. Dvojniki so izločeni in shranjeni pod posebnim naslovom Duplikati. Podrobno so popisane tudi tiskovine in propagandni material iz obdobja 1941-1945, medtem ko po stopnji obdelave zaostajajo originalni dokumenti iz istega obdobja. Le-ti tvorijo skupaj z gradivom na temo Otok-Gutenwerth, sanacija Blejskega jezera, zgodovina Šentjerneja in Dolenjske drugi del fonda, ki bi ga lahko kratko poimenovali Zbrano gradivo. Glede na stopnjo obdelave, sestavlja tretji del gradivo na temo 2. svetovne vojne in NOB ter heterogeno, povečini odpadno gradivo, združeno v skupini Varia.

Posebej velja omeniti še korepondenco, ki jo je že sam ustvarjalec kronološko uredil. Veliko dopisov najdemo tudi med tematsko zbranim gradivom in ker predstavljajo v njegovem okviru smiselno celoto, jih nismo ločevali od zadevajočih tem.

Provenienčna notranja ureditev je porušena le v toliko, da so od ostalega gradiva ločeni in v posebne skupine združeni vsi izvirni teksti v tipkopisu in objavah ter tiskovine in originalni dokumenti iz obdobja 1941-1945.

Poudarki iz inventarja

Osebni fond Ivo Pirkovič (1909-1985)

zač. 19. stol. – 1985;

5,5 tm, 32 škatel

- 1.1 – 1.3 Osebnе zadeve (osebni do-
kumenti, šolska leta, življe-
njepis)
- 2.1 – 2.11 Korespondenca (odposlana
pisma 1944-1985, prejeta
pisma 1942-1967, posebni
koreponenti)
- 3.1. – 3. 19 Izvirni teksti – provenien-
čna kronološka ureditev
(tipkopisi in rokopisi
1934-1974, publicirani
teksti 1944-1983 v obliki
časopisnih izrezkov in pre-
pisov)
- 4.1 – 4.8.8 Izvirni teksti – tematska
ureditev
(4.1 Slovenska zgodovina,
4.2 Arheološka Dolenjska,
4.3 Langobardi na Dolenj-
skem, 4.4 Zgodovina Do-
lenjske, 4.5 Izginulo mesto
Otok-Gutenwerth, 4.6. Sa-
nacija Blejskega jezera, 4.7
Naravoslovje in matema-
tične vede, 4.8 Druga sve-
tovna vojna in narodno-
osvobodilni boj)
- 5.1 – 5.3 Delovanje Iva Pirkoviča v
NOB
(5.1 Dnevniški zapiski
1942-1944, 5.2 Poročila iz
Italije 1944-1945, 5.3.
Dnevna poročila iz Italije
1945)
- 6.1 – 6.3 Osebnosti (6.1 Franc Hu-
doklin, 6.2 Josip Cvelbar,
6.3 Louis Adamič)
- 7.1. – 7.6 Propagandni material in ti-
ski 1941-1945
(7.1 Partizanski in zavezni-
ški propagandni material,
7.2 Partizanski periodični
tiski, 7.3 Slovenski poroče-
valec – različne izdaje
1942-1944, 7.4 Periodični,
propagandni in drugi tiski
protipartizanskih gibanj
1942-1945, 7.5 Zavezniški
in italijanski tiski, 7.6 Ne-
mški in italijanski okupa-
cijski tiski)
- 8.1 – 8.8 Originalni dokumenti
1941-1945 (8.1 MVAC in
slovensko domobranstvo,
8.2 Znanstveni inštitut pri
IOOF, 8.3 Komisija za
ugotovitev zločinov okupa-
torjev in njihovih pomaga-
čev 1944-1945, 8.4 Odsek

9.1 – 9.4

10.1. – 10.3

11.1 – 11.8.2

12.1 – 12.2.2

13.1. – 13.18

14.1. – 14.4

Dodatek

za informacije in propa-
gando pri SNOS 1944, 8.5
Partizansko gradivo o kola-
boracionistih, 8.6 Cerkveni
krogi in spomenica dr.
Marka Natlačena, 8.7 Ko-
mande belokranjskega, do-
lenjskega, istrskega in no-
tranjskega vojnega podro-
čja 1944-1945 [0,2 tm, pro-
venienčna ureditev], 8.8
Primorski Slovenci v itali-
janski vojski in prekomor-
skih brigadah (1943-1945)
Gradivo: Otok – Guten-
werth
(9.1 Slikovno gradivo, 9.2
Korespondenca in objave,
9.3 Zapiski in osnutki, 9.4
Preselitev prebivalcev Oto-
ka v Mojstrano)
Gradivo: sanacija Blejske-
ga jezera
(10.1 Različno gradivo,
10.2 Korespondenca, 10.3
Časopisni izrezki)
Gradivo za zgodovino Šen-
tjerneja in Dolenjske
(11.1 Gradivo za starejša
obdobja 14.-20. stol., 11.2
Gradivo za mlajša obdobja,
11.3 Zapisnik in poslovna
knjiga arheologa amaterja
Ignaca Kušljana, 11.4 De-
mografsko in genealoško
gradivo, 11.5 Gradivo za
zgodovino Dolenjske, 11.6
Arheološka Dolenjska,
11.7 Antična in zgodnje-
srednjeveška Dolenjska,
11.8 Dolenjski gradovi)
Gradivo: naravoslovje
(12.1 Matematika, fizika,
varia, 12.2 Astronomija,
parapsihološki pojavi)
Gradivo: 2. svetovna vojna
in NOB [1,6 tm]
(13.1 Pirkovičevi dnevniški
zapiski, 13.2 Dnevniški za-
piski in spomini drugih
oseb, 13.3 Primorski Slo-
venci v Južni Italiji in na
Sardiniji, 13.4. Belogardi-
zem, domobranstvo na Do-
lenjskem, 13.5 NOG na
Dolenjskem, 13.6 Sodni
procesi, 13.7 Kočevski
proces 1943, 13.8-13.18
Razno drobno gradivo)
Gradivo: varia (heterogeno
zbrano gradivo v obliki za-
piskov)
Dvojniki izvirnih tekstov v
tipkopisu, 0,5 tm